

Agrártörténeti kiállítás Székesfehérvár-Csalapusztán

Természeti adottságait tekintve Fejér megye az ország mezőgazdasági termelésre leginkább alkalmas tájai közé tartozik a honfoglalástól napjainkig. Már az Árpád-ház uralkodása idején számottevő volt itt a kor színvonalán álló mezőgazdasági és kézműipari tevékenység. A mezőgazdasági árutermelés és a termékek feldolgozásának jelentős fellendülésével azonban csak a XVIII. század második felétől, a XIX. század elejétől számolhatunk. Néhány gazdaság már a XIX. század elejétől alkalmazott nyugatról behozott gépeket és eszközöket, amelyek lehetővé tették az akkori uradalmak újjászervezését, a gazdálkodás modernizálását, a legfontosabb munkafolyamatok gépesítését.

Fejér megyében a gazdálkodás korszerűsítése báró Lilien József ercsi és József nádor alcúti birtokosok nevéhez fűződik. A Duna menti uradalomban a gazdálkodás átszervezése a XVI-II-XIX. század fordulóján zajlott le. Ennek eredményeként kialakult iparszerű termelés feloldotta a hagyományos gabonatermelés túlsúlyát és feldolgozással is párosult. József nádor, mint az alcúti uradalom birtokosa az állattenyésztés, különösen a juhászat fejlesztése mellett a modern vetésgördő bevezetésében jeleskedett.

Az 1911-ben kiadott Rubinek-féle utolsó gazda-kalendárium szerint Fejér megyében 681 ezer hold volt megművelés alatt a 40 ezer holdas Sárrét és a Velencei-tó nélkül. Ezen a területen 135 nagybirtokos gazdálkodott és a 230 ezernyi megyei lakosság túlnyomó része, 164 ezer lélek foglalkozott mezőgazdasággal, földműveléssel.

Székesfehérvár mindig jelentős szerepet töltött be hazánk gazdasági életében, az itt tartott vásárok már a XI. században messze földön híresek voltak. A királyi város a magyar kereskedelem számottevő gócpontja volt, bár a mezőgazdaság játszotta a legfontosabb szerepet. Egykori adatok szerint 1728-ban a kézműiparosok többsége is szőlőműveléssel foglalkozott. A város gazdasága 1860-tól a századfordulóig különösen sokat fejlődött, amit bizonyít az 1879. évi országos ipari kiállítás rendezése Gróf Zichy Jenő fővédnökségével. Székesfehérvár az 1930-as évekre már jelentős iparral rendelkezett ugyan, de továbbra is főként mezőgazdasági jellegű maradt. Ezt igazolja *Fejér Vármegye és Székesfehérvár Szabad Királyi Város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre* című kiadvány, amely szerint az 1930. évi népszámlálás adatai alapján a 18 éven felüliek száma 15 190, ebből kereskedő 457, iparos 1211, munkanélküli 1998, a többi mezőgazdasággal foglalkozó volt. A területi adatok szerint a 20 838 kh összterületből 12 971 kh volt mezőgazdasági művelés alatt.

A mezőgazdaság történetében külön fejezetet jelentenek a termelés műszaki feltételeinek fejlődési szakaszai, ezen belül is a gépversenyek és gépbemutatók. A múlt század első felében elsősorban a fogatos szántóversenyek, a kiállításokon az ekék keltették a legnagyobb érdeklődést. Az első ekeversenyt és gépkiallítást Magyarországon a Széchenyi István alapította Országos Magyar Gazdasági Egyesület rendezte 1841-ben Pesten, majd ettől kezdve több jelentős kiállítást, gyakorlati bemutatót és gazdasági gépversenyt szerveztek. Fejér megyében az első gép-, eszközkiállítást és ekeversenyt Ercsiben tartották 1859-ben, az első országos szántóversenyt pedig Enying térségében volt 1866. május 24-én, az akkor még Veszprém megyéhez tartozó Kabókapusztán, ahol 51 ökrös és 31 lovas ekével versenyeztek a résztvevők. Nagyszabású és a megye szempontjából igen jelentős Nemzetközi Fogatos- és Gözekeversenyre került sor Agárdon 1882-ben. A benevezett gözekék közül mind a kétmozdonyú, mind az egymozdonyú kategóriában a J. Fowler cég gépei lettek az elsők. Ilyen típusú kétgépes gözeke-garnitúra dolgozott az agárdi Állami Gazdaságban is az 1950-es években. Ugyancsak Fejér megye, Adony-Pusztaszabolcs adott otthont az 1925. évi országos szántógép bemutatónak is, valamint nagyjelentőségű volt a Székesfehérvári Országos Ipari, Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kiállítás 1927-ben.

Fejér megye jelentős agrártörténeti múltjára való tekintettel, valamint az 1866-ban, Kabókapusztán rendezett első országos gazdasági gépverseny és gyakorlati bemutató 120. évfordulójára gondolva – ami egybeesett a magyarországi első ekeverseny és gépkiallítás 145. évfordulójával –, került sor 1986-ban egy kulturális és oktatási célokat egyaránt szolgáló, de első-

sorban agrártörténeti jelentőségű program meghirdetésére a mezőgazdasági célú és vele kapcsolatos termelőeszköz jellegű tárgyak védelme és megőrzése érdekében.

A hagyományörzés jegyében szerveződött és 1988. március 25-én megalakult a *Mezőgazdasági Emlékeket Védők Fejér Megyei Egyesülete*. 1989. szeptember 20-án állandó kiállítás jelleggel megnyílt a „Dr. Belák Sándor Agrártörténeti Szakgyűjtemény” Csalapusztán, amely 1991-től múzeumi működési engedélyt kapott. Az Egyesület 1993-tól tagja a „Tájak-Korok-Múzeumok Országos Egyesületének” és a szakgyűjtemény, mint bélyegzőhely fogadja a látogatókat. 1998-ban az Egyesület, mint civil szervezet *közhasznú minősítést* kapott, így adókedvezményt nyújt az Egyesületet anyagilag támogatók számára.

A szakgyűjtemény szabadtéri és háromszintes zárttéri bemutatóval fogadja a látogatókat.

A *szabadtéri bemutató* látható néhány erőgéptípus: a G-35 izzófejes szántótraktortól a IHC-1466 amerikai univerzális traktorig magyar, német, csehszlovák, román és szovjet gyártmányok, valamint a termelésből kiszorult, ma már nem használatos munkagépek.

A zárttéri kiállítás alsó szintjén található a *századforduló jellegzetes parasztszoba* berendezése használati eszközökkel, valamint Székesfehérvár felsővárosi parasztszobái által viselt ruházat néhány darabja. A *népi és kisipari kovácsmesterség* tárgyi emlékeit, kovácsszerszámokat és eszközöket, műhelyfelszereléseket mutat be a *kovácsműhely*, amely emléket is állít a székesfehérvári Balogh kovácsműhelynek az 1888-ban alapított műhelyről és alapítójáról, a mezőgazdasági felszereléseket, rugós kocsiakat gyártó és javító Balogh György 1918-ban készült, faliképpé nagyított fényképével.

Az alsó szinten tovább haladva a KÜHNE gyár ritkaságnak számító „négylyukú” kukoricamorzsolója, a múlt században Szombathelyen gyártott és állati erővel működtetett járgányos cséplőgép, valamint egy-egy kövesdaráló látható. A különböző típusú magtári szelelőrosták közül a Székesfehérváron készített, illetve az „Arnóth Imre 1911” feliratú hívja fel magára a figyelmet. Itt láthatók még a múlt századi szőlőprések, valamint az 1920-as évekig a fehérvári Akáts-malomban használt malomipari berendezések néhány darabja.

Érdekes színfoltnak számít a *mezőgazdasági belső égésű motoros lokomobil- és stabilmotor gyűjtemény*. Ezeket a gépeket főleg a mezőgazdaságban vagy kisebb vidéki tüzemek, műhelyek erőgépeként alkalmazták és az 1920-as évek végéig gyártották őket. A motortörténeti gyűjteményből ki kell emelni Bory József által 1879-ben alapított székesfehérvári gépgyár saját konstrukciójú motor prototípusát. E gépgyárat Bory István és Bory Pál 1927-ig közösen vezették és autó, traktoralkatrészeket gyártottak, illetve gazdasági gépek javításával foglalkoztak, majd önállósították magukat.

A második szinten található a *fogatós gépek és eszközök nagyobb része*. A kiállítás bemutatja az ökröntatású fagerendelyes ekétől a lovas egy- és kétvasú ekéig, azok különböző típusait, az egyes, a kettes és a „széles” jármok változatait. A szántás elmulasztására használatos fakeretes fogatos boronán kívül láthatók itt állati és gépi erővel egyaránt vontatható rögtörő vagy nehézboronák, a kiscsászák számára készített két- vagy háromtagú „földész”, illetve a négy és többtagú magtakaró boronák. A hengerek több típusa megtalálható: fából és vasból készített sima-, gyűrűs-, szöges-, csillag és rögtörő hengerek. Megtaláljuk itt az egyéni gazdaságokban ma is használatos fogatos vetőgépek néhány típusát és a lövöntatású kapálógépek különböző változatait. Említést érdemel a fogatos fűkasza és a burgonyaszedőgép, a járgányos szecszkavágó és daráló rendszer, az „Eszterházi” homokfutó, a lovasszán és a szekér.

A harmadik szint különösen gazdag látivalóval fogadja a látogatókat. Itt elsősorban a *paraszti élet tárgyi emlékei* nyertek elhelyezést: a lakóházban és a ház körül, a gazdasági udvarban használatos eszközök. Többek között a kenyérsütés, a főzés, a sütés tárgyai, szeletelő, törő, daráló eszközök, különböző méretű öntöttvas főzőedények, közöttük az eredeti „lábás” és a „fűtülősfazék”. Bemutatjuk itt a kisparaszti állattartás tárgyainak és eszközeinek néhány jellegzetes példányát, a baromfi-, a birka-, a sertés- és a szarvasmarhatartásban használtakat.

A XVIII–XIX. században a *dunántúli parasztság általános öltözete* volt a házivászonból készült bő ujjú ing és a gatyá, nőknél pedig a vászoning, az ingváll és a pendely. A fehérvászon még a gyermekviseletben is megszokott volt. A kiállítás bemutatja azokat a munkaeszközöket, amelyeket a vászon előállításához használtak. A különböző tilolók, gerebenek, rokkák mellett külön említést érdemel az 1884-ben készített, működőképes szövőszék tartozékaival. Ugyanitt

láthatók a mosás és vasalás század eleji eszközei is, mint a kézi és asztali mángorló, mosófák és különböző faszenes vasalók.

A XX. század elején a megtermelt gabona betakarítása és cséplése, a betakarított termény feldolgozása, főleg a kisebb gazdaságokban, emberi erővel, nagy munka- és időráfordítással, jelentős veszteséggel történt. A kézi aratáskor használt tárgyak mellett láthatók a szalma- és a terménykazlak készítésének, valamint a betakarított takarmány feldolgozásának és felhasználásának eszközei. Ugyancsak megtalálhatók itt a kisparaszti gazdaságok termelését kiegészítő tevékenységek során használatos tárgyak, mint a méhészet és a borászat jellegzetes darabja, továbbá a ritkaságnak számító golyós szikvíztöltő, eredeti üvegekkel.

A felső szinten jelentős a megye gazdasági termelését már a múlt század végétől szaktudásával segítő agrárszakemberek: *Vörösmarty Elek, Kovács László, Belopotoczký József és Schneider József* személyi anyaga. Itt látható még a szakmai ismeretek elsajátításához szükséges és alkalmazott múlt századi és századforduló utáni szakirodalom néhány különleges példánya.

Külön színfoltot jelent az 1700-as években épített, ma már nem létező vízfalom makettje, az egykori bérlő személyi okmányai, valamint a megye mezőgazdasági szakmunkástanulói által az 1950–1960-as években szakmunkás-vizsgamunkaként készített gépmoделlek. A kiállításon belül külön gyűjteményt jelentenek az agrármúltat és a paraszti életet, a mezőgazdasági tevékenységeket megjelenítő, a különféle agrártörténeti rendezvényekre, kiállításokra utaló *érmek, plakettek és jelvények* – 1840-től napjainkig.

Az Agrártörténeti Szakgyűjtemény anyaga állandó gyarapodásban, fejlődésben van és újabb tárgyakkal gazdagodik. Az Egyesület vezetése bízik mindazokban, akik tevékeny részesei a szakgyűjtemény fennmaradásának.

Hada Róbert

HÍREK

Ünnepélyes keretek között osztották ki a XX. Ózdi Honismereti Pályázat díjait a helyi Bükk Művelődési és Vendéglátó Ház éttermében. A megjelenteket: a pályamunkák szerzőit, a meghívott vendégeket, az érdeklődőket Nagy Károly a Lajos Árpád Honismereti Kör vezetője, ny. iskolaigazgató köszöntötte. A pályázatra ez alkalommal tizennégy dolgozat érkezett, nyolc felnőtt, hat pedig ifjúsági kategóriában. A pályamunkákat dr. Veres László, megyei múzeumigazgató bírálta el.

Felnőtt kategóriában I. díjat nyert *Vass Tibor*, Az ózdi iparvasút története című munkájával. II. helyezést ért el *Talián Zoltán*, Az ózdi Ív úti római katolikus egyházközség története című dolgozatával. III. díjban részesült *Németh Zsuzsanna*, munkájának címe: A kóruséneklés hagyományai Ózdon.

Az ifjúsági kategória helyezettei: I. díj *Kovács Livia*, (Grünwald Amandus hadifogságának története), II. díj *Ferencz Orsolya*, (Az ózdi református egyház története), III. díj *Kovács Anikó*, (A mobilitás vizsgálata családban).

Külön jutalomban részesült *Tuzáné Mák Zsuzsanna*, az ózdi József Attila Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola magyar-történelem szakos tanára, akinek tanulói rendszeresen részt vesznek a honismereti pályázatokon.

Az elismeréseket, jutalmakat dr. Bárdos Balázs, alpolgármester adta át az arra érdemeseknek.

Kerekgyártó Mihály